

Az emberben van valami bölcsőbb,
mint ő maga. Ez a beszéd.
(Rudolf Steiner)

I.

Az utóbbi 10-20 évben rohamosan fejlődik a szociológia és a kulturológia tudománya. Egyre több ember ismeri fel, hogy mennyire fontos tanulmányozni a különböző népek társadalmát és kultúráját. Egyrészt van az országok és kultúrák közti határt eltörölni szándékozó globalizáció tendenciája. Másrészt erősödik az antiglobalisták mozgalma, aki megvédi saját kultúrájuk és tradícióik sajátosságát és egyediségét. Korunk egyik legkomolyabb problémája a társadalom széthullásának, atomizálódásának veszélye. Az egoizmus minden egyes emberben növekszik, de az embereknek szükségük van egymásra, nagyon kevesen tudnak magányosan élni a modern világban. A válások száma sok országban megegyezik a házasságkötések számával. A nemzeti kisebbségek: sokéves probléma Spanyolországban, Jugoszláviában, Törökországban, Oroszországban és más országokban. A gazdagokra és szegényekre történő szétválás egy másik nagy probléma a társadalomban. Milyen irányban lehet a kiutat keresni a társadalmat leromboló krízisből?

Szerintem pusztán a tudomány területén vagy pusztán a vallás területén ezt a kiutat nem lehet megtalálni. A tudomány leírja egy adott időszakban a társadalom állapotát – hány gazdag és szegény, hány gyerek, idős, nő, férfi van az országban. Prognózist lehet összeállítani a jövőre vonatkozóan, de ezek a prognózisok nagyon gyakran helytelennek bizonyulnak. Túl sok tényező hat az emberek és a társadalom fejlődésére – háborúk, járványok, természeti katasztrófák. A vallás önmagában nem tudja megoldani a társadalom problémáit. A pravoszláviában, a katolicizmusban, az iszlám valláson belül különböző áramlatok léteznek, melyek képviselőinek időnként nagyon nehéz valamiben megegyezni egy felekezeten belül. A felekezetek közti párbeszéd pedig annyira összetett, hogy erre mind az egyik és mind a másik oldalnak csak némely képviselője áll készen. Ezen kívül ateisták is nagy számban léteznek, akik szintén a társadalom jelentős részét képezik.

A remény a művészeté marad, ami az emberek és népek közti kölcsönös megértés univerzális nyelve. A nép jellege egészében attól függ, hogy milyen génuszok alkottak a múltban és alkotnak a jelenben ebben a népben. Radonyezsi Szergij, Andrej Rubljov, Puskin, Lermontov, Gogol és sok más alkotó hatást gyakorolt az orosz nép jellegének kialakulására, legalábbis a művelt emberekére. Ugyanígy a németeket sem lehet megérteni Bach, Beethoven, Goethe, Schelling, Fichte, Nietzsche nélkül, az angolokat William Shakespeare, George Byron, Charles Dickens, Walter Scott nélkül. A művészet ezen kiemelkedő képviselői révén neveli a népet, alakítja a jellegét, a beszédét, a hajlamait és szokásait. Természetes a nép kultúrájának és a nép génuszainak az egymásra gyakorolt hatása kölcsönös. Ezért jogos, ha nemcsak a társadalom tudományáról beszélünk, hanem a szociális művészet tudományáról is.

A művészet összes fajtája közül a szociális művészet a legbonyolultabb és legrejtélyesebb. Hogyan fordítsuk egész életünket egy művészeti alkotásba? Az élet művészetét nem tanítják sem iskolában, sem egyetemen. Ezt a művészetet csak a való élet, a személyes tapasztalat és a saját hibák tudják megtanítani. A szociális művészetben, mint az együttélés művészetében nincsenek tanárok, mindenki tanítvány. A felnőtt a gyermektől tanul, a gyermek pedig a felnőttől, a férfi a nőtől, a nő a férfitől. A kérdés csupán

annyi, hogy akarok-e tanulni. A szociális művészetben az emberek megtapasztalják kölcsönös függőségüket, egymásért való felelősségüket. Ez a művészet nem létezhet szeretet nélkül, amelyről János evangélista és Pál apostol írnak. A házasság, mely nem bomlik fel, hanem sokáig tart, mivel a férfi is, és a nő is fejlődik, nem pedig egy helyen áll – a szociális művészet gyakorlati megvalósításának sikeres példája. Bármely szervezet, mely anyagi vagy szellemi értékeket állít elő, a szociális művészet törvényei alapján él, él vagy meghal, ha nem tarja be az örök törvényeket. Az ország szétesik, a család felbomlik, a város meghal, ha az emberek nem fordulnak többé a szociális művészethez.

A szociális művészetben a hatás fő szubjektuma és fő objektuma természetesen maga az ember. Ahhoz, hogy a szociális művészet fejlődjön és hasson, helyes elképzeléssel kell az emberről rendelkezünk; a darwini elképzelés, miszerint az ember a majomtól származik, a társadalomban a harc, a konkurencia uralmához, a gyengének az erős általi megsemmisítéséhez vezet. A kommunisták, bolsevisták egyáltalán nincsenek tekintettel az egyes emberre, mint jelenségre, hanem absztrakt fogalmakkal operálnak: „osztály”, „társadalom”, „tervezés”, „szocializmus” stb.

Az emberről való igazi képzetek keresése során nem lehet az Antropozófia és Rudolf Steiner, a kiemelkedő német filozófus, pedagógus, építész és misztikus mellett elmenni. Rudolf Steiner az ember hármas felosztásáról és a szociális organizmus hármas tagozódásáról beszél. Az ember szellemből, lélekből és testből áll. Az emberek a szellem területén tudják egymást megérteni, a lélek területén a világot és egymást érzésekben észlelni, a test területén pedig hatni és alkotni a fizikai világban.

Érdekes, hogy az orosz nyelv használatával különböző módokon lehet kapcsolatba lépni a másik emberrel. Ha azt kérdezem: „Hogy mennek a dolgaid?”, a másíknak a tipikus válasza ez: „Rendben!” –. Ez nagyon gyakran egy formális, tartalmatlan párbeszéddé alakul. Pedig maga a kiinduló kérdés: „Hogy mennek a dolgaid?” ezt az értelmet tartalmazta: az ember dolgainak, cselekedeteinek, akaratának megjelenése a világban. Akarati erőfeszítés nélkül nem lehet dolgokat tenni. Ha pedig ezt kérdezem: „Hogy vagy?” – akkor könnyebben rávehetem őt egy bizalmas beszélgetésre. Általában így fordulnak az emberek a jól ismert emberekhez, barátokhoz és rokonokhoz. Ezt kérdezni pedig: „Hogyan gondolkodsz, milyen típusú a gondolkodásod?” – az orosz nyelvben egyáltalán nem lehetséges. Igaz megkérdezhetem: „Hogyan gondolsz?” – ez a kérdés azonban mindig egy konkrét feladatra, problémára vonatkozik, melyet együtt akarunk megoldani. A másik ember gondolkodásának stílusa, módja, minősége számomra gyakran rejtély marad. Csak önmagam és mások hosszú ideig tartó megfigyelése segíthet nekem választ kapni a másik gondolkodási stílusára vonatkozó kérdésre.

A másik emberre való első reakció nálam az érzések területén zajlik. Az ember rögtön megtetszhet vagy nem, szimpátiát vagy antipátiát tud előidézni... Nem kezdek el rögtön komoly dolgot végezni egy ismeretlen emberrel, és kevés az olyan, aki ilyen lépésre szánja el magát. A bizalmatlanság – ez a természetes első reakció egy idegen emberre. A bizalmatlanság később bizalommá válhat, de az is lehet, hogy nem. Sokkal rosszabb, ha az ismeretség kezdetén erős bizalom egy bizonyos idő után bizalmatlansággá válik. Komoly filozófiai problémákról szintén nem kezdek el beszélgetni az első emberrel, aki az utamba kerül. Közülünk mindenkinek megvan a saját gondolkodási stílusa, a saját logikája, saját képzettsége, saját képességei és szokása. Ezért az embereknek először meg kell érezniük egymást, mielőtt komoly kérdéseket kezdenek megvitatni. Nem véletlen, hogy az ősi Rómában az üzleti szerződéseket fürdőzés után írták alá, ahol lehetőség volt meglátni és megérezni a másikat „teljes szépségében”.

Ha az érzékszervek adják az elsődleges reakciót a másik emberrel kapcsolatban, akkor jogos, ha feltesszük a kérdést, hogy mit tudunk az érzékszervekről? A különböző érzékszervek tanulmányozása

nélkül nem juthatunk közelebb a szociális művészethez, hanem csak absztrakt módon gondolkodunk a társadalomról vagy „a legjobbat akarjuk, de mindig ugyanaz lesz belőle”. A tradicionális tudomány öt vagy hét érzéket ismer: tapintás, szaglás, ízlelés, látás, hallás, néha hozzáadják az egyensúlyérzékét és a hőérzékét. Rudolf Steiner olyan emberről beszél, akiben 12 érzék tárul fel: életérzék, saját-mozgás érzék, egyensúlyérzék, tapintásérzék, szaglásérzék, ízérzék, látásérzék, hőérzék, hallóérzék, szóérzék, gondolatérzék és Én-érzék. Steiner ezt a 12 érzéket egy kör mentén helyezi el.

Bármely komoly művészet feladata, hogy hatást gyakoroljon az ember érzékeire. Másként az emberek érzéketlen állapotba kerülnek, és állati szintre vagy még lejjebb jutnak. A szociális művészet feladata kell, hogy legyen az érzékek egyes ember általi tudatos nevelése a társadalmon belül. Az érzékek nevelésének nemcsak ifjú korban kell történnie, hanem az egész életben kell ezzel foglalkozni, másként a 30, 40 éves felnőtt az érzékek területén úgy fog viselkedni, mint egy tizenéves, az idős pedig plasztikai műtétek vagy diéták segítségével törekszik fiatallá válni, nem pedig saját érzékeinek saját tudatával, saját bölcsességével való „megvilágosodása” segítségével. Korunkban tudósok százai írnak a korai intellektuális tanulmányoknak, az intellektus fejlesztésének értékéről. S csak néhányan írnak az emberi érzékek nevelésének értékéről. Az érzékek fejlesztése nélkül azonban csak a legprimitívebb félelemérzés, éhségérzés, és a „mély elégedettségérzés” marad. A szociális művészet területén lehetetlen passzív nézőnek maradni: „ti csináljátok, én pedig nézem, hogyan sikerül”. A szociális folyamatban a közösség minden tagjának aktív részvételére van szükség. Nem lehet megérteni és meg tapasztalni, hogy mi a házasság, ha egyszer sem megyünk férjhez vagy nem nősülünk meg. Nem lehet megtanulni úszni, ha nem megyünk a vízbe. Csak a szociális folyamat résztvevőjévé válva tudok megváltoztatni valami a közösségben, ha kezdeményezést teszek. Maga a társadalom minden nappal változik – gyermekek százai születnek, öregek százai halnak meg. De megmarad az, ami tovább él, mint az egyes ember. Ez a kultúra és a nyelv. A nyelvnek köszönhetően az embereknek mindig van esélyük megérteni egymást, de sajnálatos, hogy ezzel a lehetőséggel nem mindig élnek. A kultúrának köszönhetően az embereknek van esélyük arra, hogy ne süllyedjenek az állatok szintjére. Ezért kezdjük a kapcsolatok vizsgálatát a 12 érzék körében a beszédérzéssel és a hőérzéssel, a csenddel és a beszéddel.

II. A CSEND ÉS A BESZÉD

A csend (a hallgatás) és a beszéd egy egységes jelenséget alkot, mely nélkül nem lehetséges az emberek kommunikációja és együttes élete. Van ideje a beszédnek és van ideje a hallgatásnak és a csendnek. A csendet és a beszédet egyetlen párbeszéd-folyamat két részének lehet tekinteni.

Mindig őszinte érdeklődést keltettek bennem azok a felnőttek, akik képesek hosszan csendben lenni, miközben egy 5-10 fős csoportban beszélgetés folyik. Az ember, aki hosszan és kitartóan hallgat, csendben van, kérdést idéz elő a beszélők körében. Vajon miért van csendben? Természetesen itt nem egy süketnéma emberről van szó. Különböző válaszok lehetségesek erre a kérdésre:

- a) nincs mit mondania erről a témáról;
- b) okosabbnak tartja magát a környezeténél, és megveti az üres fecsegést;
- c) nem tud megnyilatkozni egy 2 főnél népesebb csoportban;
- d) képes elég sokáig várni, hogy összegezni tudja a beszélgetést vagy kialakítsa saját véleményét, vagyis azért hallgat, hogy a legvégén teljes értékűen kifejezhesse magát.

Lehet, hogy vannak más okok is, melyek miatt csendben van az ember, miközben mások beszélnek.

Érdekes megfigyelni az átmenet állapotát a csendtől a beszédhez vagy fordítva. Az emberek beszélgetés

közbeni megfigyelésének tapasztalata megmutatja, hogy az átmenet a hosszas csendből a beszédhez nagyon gyakran nem nyugodt és szenvedélymentes. Egy érzelmi és intonációs robbanás történik, az ember a csendből sírásban, kiáltásban, hisztériában, agresszióban tör ki. A hosszas csend idején belső feszültség gyűlik össze, amely indulatban keresi a kijáratot. Az, aki egy közösségben csendben van, bizonyos értelemben egy „önmagáért való dolgot” képvisel, amely mások számára zárva van. A saját belső világában él, és ebbe a világba senkit sem enged be. De azok az emberek, akik körülveszik a csendben lévő, nagyon gyakran erős izgalmat, csodálkozást, izgatottságot stb. tapasztalnak. Az ember átmenete társaságban a beszédől a hosszas csendig szintén egy különös állapotban megy végbe. A másik nyugodt, érzelemmentes, távolságtartó beszéde szabadságban hagy engem, nem támadja a belső világomat, nem gyakorol rám nyomást. Még el is altathat a beszélőnek az ilyen megnyugtató hanghordozása. Emlékezzünk azokra az egyetemistákra, akik unalmas előadásokon gyakran elalszanak, nem amiatt, hogy nem aludták ki otthon magukat, hanem az előadó hanghordozása miatt. Ha pedig a beszélő túl emocionális, akkor nem tudok nyugodt és közömbös maradni, reagálni fogok az érzelmeire. Akkor beszédének elsősorban az érzelmi hátterét érzem, és szinte egyáltalán nem fordítok figyelmet az értelmére. Éppen ebben áll a politikus tömegre gyakorolt hatásának titka, s ez a tömeg egyáltalán nem gondolkodik el a beszéd értelmén, hanem élénken reagál az erős emóciókra.

Bármely ember beszédében mindig jelen van az érzelem és az értelem. Érzelem nélkül gyakorlatilag lehetetlen beszélni. De az érzelmmel teli beszéd, amelynek nincsen fogalmi és logikai értelme, az ember beteg állapotáról tanúskodik, például skizofréniáról, hisztériáról, bódult állapotról. A kicsi gyermekeket szintén emocionális beszéd jellemzi. A gyermek gyakran nem érti a körülötte zajló dolgok értelmét, és saját élénk reakciót ad: kiabálás, hisztéria, sokszor ismétlődő kérdés. Ez esetben a gyermek beszédének nincsen a felnőtt által érthető értelme, az csak a gyermek belső állapotát jellemzi.

Van úgy, hogy a felnőtt ember gyermek módjára viselkedik: megsértődik, sír, kiabál. A kisgyermeknél az ilyen magatartás természetes, a felnőtté azonban nem nagyon. Ha egy felnőtt ember a gondolat átadása helyett az emócióit adja át, akkor az a környezeténél ingerültséget idéz elő. Az emócióim: az én személyes dolgom, helyük van még a színpadon, a színházban is. Amikor azonban kettő vagy több ember beszélgetése folyik, feltételezik az értelem keresését, a probléma felismerését és megoldási útjainak keresését. Néhányaknál megjelenik a kívánság, hogy a túl emocionális beszédet megállítsák, megszakítsák. Akkor az, akit félbeszakítanak, megsértődhet és hosszú időre elhallgathat, hiszen nem értik meg őt.

Vannak olyan helyzetek, amikor az ember csak egy hallgató jelenlétében tud megnyilatkozni. Kettő vagy több hallgatót úgy érzem, mint potenciális veszélyt, és az félelmet idéz elő benne. Félek közönség előtt feltárni a titkaimat, nem bízom a hallgatók valamelyikében, ezért inkább hallgatok. Hiszen a beszélő ezekben az esetekben nemcsak a száját nyitja ki, hanem a lelkét is, a személyiségét is. A beszédén keresztül átvilágít a gondolkodásom és az Énem. A kicsi gyermekek néha félnek idegen emberekkel beszélgetni, kerülnek a nagy társaságokat. Ugyanez felnőtteknél is előfordul. Ebben az esetben annak, aki csendben van, segíthetnek a körülötte levők, ha elfogadják őt csendben lévőnek, és nem várnak el tőle gyors megszólalást.

Nézzünk most meg egy olyan helyzetet, amikor a hosszú csendben lét előkészület a megszólaláshoz. Ebben az esetben jogos a csendben lét, és nem idézhet elő nyugtalanságot. Meg kell hallgatnom a különböző nézőpontokat, hogy meg tudjam alkotni a sajátomat. Csendben vagyok, de közben aktívan hallgatok. Ha képes vagyok aktívan hallgatni, nem aludni, amikor a többiek beszélnek, akkor van esélyem arra, hogy engem is meghallgat a többi ember. Ilyen módon a csendben lét folyamatát különböző okok idézhetik elő, és annak a belső állapotáról tanúskodik, aki csendben van.

Forduljunk most a természet világához, és törekedjünk megérteni, hol történik átmenet a csendtől a hanghoz a természetben. A természet az embert különböző hangokkal veszi körül, viszonylag csak a vízalatti és földalatti birodalmak csendesek. Hol is jelenik meg először a hangzás? A madaraknál és az emlősöknél. Némely rovar szintén ad hangot, de ez a hangzás inkább a zajokhoz tartozik, a tömeges zajhoz, melyben egyáltalán nem különülnek el az egyes rovarok. Egy nyári napon a mezőn vagy a réten lehetetlen csendet hallani – mindig van egy zajos háttér az apró rovaroktól, ami hasonlít az elemek: a víz, a szél, a tűz zajára. A madarak és a háziállatok hangzása „individuaisabb”. A kutya ugatása, a tehén bőgése, a tyúk kotkodácsolása az állatok különböző állapotait tudja kifejezni. Az állatok különböző testhelyezetei is mintha „mondának” valamit a másik állatnak. Mondhatjuk, hogy igazi, belső hangzás a természetben akkor jelenik meg, amikor a szervezetben van belső hő, vagyis a melegvérű állatoknál. A többi állat inkább zajt ad ki, nem pedig hangot.

Ilyen módon a természet világában a hangzás és a belső hő kapcsolatban áll egymással. Maga a hangzás, az állat kiáltása arra van, hogy valaki azt meghallja. Hasonló kapcsolatot lehet megfigyelni a hőérzék és a beszédérzék között az embereknél. Emlékezzünk némely kifejezésre az orosz nyelvben: „a szavai felmelegítik a lelkemet”, „a legmelegebb emlékeim maradtak róla”, „meleg [bensőséges] kapcsolatok valakivel”, „a szavaitól elolvadtam”, „ezektől a szavaktól hideg lett a szívemben”, „ne heveskedj!”, „hűtsd le magad!” stb. A nyelv ritkán enged véletleneket, ezért a kapcsolat a hő és a beszéd v. szavak közt törvényszerű. Az ember által kiejtett szavak lehetnek meleg, forrók vagy hidegek. Ha a beszéd hideg, vagyis nincs benne elég érzelem, akkor a logika és az intellektualitás van túlsúlyban. Ha a beszéd forró, akkor sok emóció van benne, de kevés értelem és logikai kapcsolat. A meleg beszéd mértékkel emocionális és mértékkel értelmes, harmóniai figyelhető meg benne. A beszélő ember előtt mindig ott áll a harmónia megsértésének veszélye. Lehet objektíven beszélni, bonyolult tudományos kifejezéseket használni, de közben belsőleg közömbösnek, távolságtartónak maradni. Az ilyen beszéd nem jut el a hallgató szívéhez. Lehet forrón, emocionális emelkedettségben beszélni, amikor a beszéd árama foglyul ejti a beszélőt, és messzire viszi a lényegtől és az értelemről. Az ilyen beszéd felizgathatja vagy lelkesítheti a hallgatót, de veszélyezteti a szabadságomat, a saját erejének rendel alá engem. Így beszélnek a színpadon, a néző pedig élénken reagál a színészek emocionális életére. De ahhoz, hogy a hallgatóban felébresszék a megismerés szomját, nyugodtan kell beszélni – kérdezni, megvitatni, tanácskozni, megállapodni. A nyugodt kérdés könnyen vallatássá alakulhat, csak egy kissé kell megváltoztatni a hangsúlyt. A megvitatás megítéléssé alakul, amikor a másik ember álláspontját nem veszik figyelembe. A tanács utasítássá alakul, a megbeszélés pedig ítéletté. Az intonáció a fontos, az a belső állapot, amely a szavak mögött rejlik.

Meleg atmoszféra megteremtése a beszélgetésben – ez nehéz művészet. A természetben a meleg időjárás elősegíti az élet fejlődését: a virágzást, a szaporodást, a növekedést. Ugyanígy az ember mint személyiség csak meleg atmoszférában tud kitárulkozni, kivirágozni és növekedni.

III. AZ ÉN-ÉRZÉK ÉS AZ ÍZÉRZÉK

Az ízérzék sok ember számára a legkellemesebb élményeket adja az életben. Az élet első napjaitól kezdve felébred bennem a táplálék ízének érzékelése. Fokozatosan megtanulom megnevezni az ízbenyomásaimat – savanyú, édes, keserű, sós, erős. Az ízérzék nem korlátozhatjuk a táplálék harapására, rágására és lenyelésére. Van még az előíz, az étvágy, amely az ételhez vonz engem. Ezenkívül a táplálék a gyomorba kerül, ott megemésztődik, a tápanyagok a vérbe kerülnek, a maradékot pedig kiválasztja a szervezet. Az orosz nyelvben nincsen ilyen szó, hogy „utóíz”, de a szóképzés szabályai lehetővé teszik, hogy kitaláljuk ezt a szót, és azt a folyamatot jelöljük vele, amely mélyen a

szervezetemben zajlik. Reagálok a táplálékra, és kellemes érzeteket vagy hányingert, égést vagy emélygést, nehézséget vagy könnyűséget tapasztalok a gyomorban.

Az ízérzékelés agresszív – harapok, rágok, lenyelem, megváltoztatom a szervezetemben a szubsztanciát, az idegent saját belsőmmé teszem. Azokban a törzsekben, ahol jelen van a kannibalizmus, a „megkóstolni a másik embert” kifejezés betű szerint értendő. Emlékezzünk Vlagyimir Viszockij énekére: „Miért ették meg az őslakosok Cook-ot?” Az a képzetük volt, hogy aki megeszi Cook-ot, „Cook-hoz hasonlóan jóvá, erőssé, bátorrá válik”. Valóban, a kannibálok hisznek abban, hogy egy meghatározott ember elfogyasztása azoknak a minőségeknek az elsajátítását jelenti, melyekkel ez az ember rendelkezett. A civilizált társadalomban a kannibalizmus közvetlen formában hiányzik, ugyanakkor gyakran mondjuk, hogy valakit „megettek”, „felcsipegettek”, „kifacsartak, mint a citromot”, „fasírtot csináltak belőle”. És ezekben a kifejezésekben már nemcsak az ízérzékelésről van szó, hanem a másik ember Énjének érzékeléséről is.

Bármely komoly emberek közötti találkozás egymás személyiségének kölcsönös befogadásához vezet. Mondjuk, hogy „a találkozás előíze”, és ezt: „benyomás a találkozásról”. Magának a találkozásnak, a beszélgetésnek az idején pedig mindenki „kóstolgatja” a másikat. Minden embernek megvannak a saját individuális szokásai, gesztusai, érdeklődései, kifejezései. Az egyik embert „csípősnek, éleseszűnek” nevezem, a másikat „édesnek” vagy „savanyúnak”. Ízetlen, sótlan lehet nemcsak az étel, hanem az ember is, amikor nem visz tudatosságot az ízlésébe, nem fordít semmilyen figyelmet a külsejére, az öltözködésére, a viselkedésmódjára, a szavaira stb. Csak az emberben lévő Én képes benne az ízlést fejleszteni nemcsak az étel kapcsán, hanem az élet kapcsán is, hogy „ne veszítse el az élet iránti ízlést”.

„Az ízlésről nem vitatkozunk”, „ízlésben és színekben nincsenek barátok” – miről beszélnek ezek a népszerű kifejezések? Természetesen arról, hogy minden embernek joga van a saját ízlése szerint ezt vagy azt választani. Van, aki a savanyút szereti, más pedig az édeset, van, aki a kék színt, más pedig a pirosat. Azonban minden felnőtt maga felel a választásáért, amikor a jó és a gonosz közül választ, megteszi a fő választást az életében. Ezt a választást pedig az Énje, a lelkiismerete, a szíve teszi. Sok kifejezés van a nyelvben, mely egyenes értelemben az ízérzékről beszél, átvitt értelemben pedig a másik Énjének érzékeléséről. Hozok néhány szófordulatot: „megrágtam őt” [=átláttam rajta], „nem tudom őt megemésztetni”, „megették őt”, „felcsipegették”, „hányingerem van tőle”, „unom már, mint a keserű retket” [elegem van belőle], „édesem”, „teljesen megsavanyodott” [=elcsüggedt], „egy igazi csípős nyelvű”, „megcsípni valakit”, „kiszívni valakiből minden erőt”, „a véretem akarja” stb.

A felnőtt embert nehéz nevelni, amit az iskolában vagy az egyetemen tanult, azt megtanulta. De a kérdés az, hogy kész-e a felnőtt arra, hogy tovább tanuljon, hogy tanuljon magától az élettől, ahhoz, hogy fejlessze az ízlését, hogy változzon? Másként éveken keresztül ugyanazzal a problémával fog küzdeni, és nem fog utat találni a megoldáshoz. Ha hozzászókkott az „édes élethez”, akkor a „szenvedés keserűségét” nem könnyű elfogadni. Az emberek találkozása művészeti alkotássá válhat, mindenki számára eséllyé, hogy szélesítse ízlését, hogy megváltoztassa szokásait.

IV. EGYENSÚLYÉRZÉK ÉS HALLÁSÉRZÉK

A hallásérzék az emberben sok éven át fejlődik. A kis gyermek még nem tudja helyesen visszaadni a dallamot, a pentatónia hangulatában él. Ugyanígy fokozatosan fejlődik az egyensúlyérzék is. Kezdetben négykézláb tanul mászni, aztán ülni, járni, ugrálni. Ezekben a folyamatokban mindben részt vesz az egyensúlyérzék. A felnőtté válás mértékében az ember tökéletesíteni tudja az egyensúlyérzékét, és megtanulhat fejen állni, kézen járni, kötélén járni stb. Kezdetben ez a két érzék, a hallásérzék és az egyensúlyérzék a térben fejlődik megtanuljuk hallani a hangot és meghatározni, merről jött, megtanulunk kitarítani egy statikus pózt a térben, és mozogni a térben, nem elveszítve az egyensúlyt.

Az egyensúlyérzék és a hallásérzék azonban az időben is fejlődhet. Amikor ezt mondják: „elvesztettem az egyensúlyt” – mit értenek ez alatt? Leginkább nem a függőleges helyzet elvesztését a fizikai világban, hanem a lelki nyugalom, béke megsérülését. Ha tudok élni a jelen időben, akkor a múlt és a jövő nem hat rám nyomasztó és ijesztő módon. Ha főleg az emlékekben élek, akkor számomra nehéz cselekedni és valóban élni. Ha fantáziavilágban élek, akkor a valós világ nyugtalanságot és félelmet idézhet elő bennem. Az ember feladata, hogy megtanuljon harmóniában élni az emlékei és a fantáziája között, ne merüljön bele vakon az egyik területbe, találjon köztük harmóniát.

A hallásérzék segíthet meghallani azt, amit a „szférák zenéjének”, vagy a „kor zajának” neveznek. A zenei alkotást igazán meghallani azt jelenti, hogy felemelkedünk a benne rejlő ideához, a hangok időbeni sorát a szerző által létrehozott egységes egészként észleljük. A másik ember valódi meghallgatása nem lehetséges anélkül, hogy a saját lelkünket egyensúlyi állapotba ne hoznánk. Nem helyezem szembe a másikkal a saját szimpátiáimat és antipátiáimat, hanem figyelmesen hallgatom, és igyekszem meghallani azt, amiről a beszélgetőpartnerem beszél.

Az alábbi következtetésre lehet eljutni. Minél jobban megtanulok hallgatni, annál jobban megerősödik az egyensúlyom. És fordítva, a belső egyensúly és nyugalom elsajátításának mértékében megtanulom meghallani a többiekét. Az énekléssel és zenével való foglalkozás segít az embernek megerősíteni a személyes egyensúlyát, fejleszteni a hangját, és megtalálni a helyét a hangok karában. Ez nemcsak az énekkar viszonyában érvényes. Minden ember közösségben, „hangok karában” él, és ebben a körben állandóan keresi a helyét.

Érdekes megjegyezni, hogy a beszélgetésben lehetetlen egyszerre több partnerrel beszélni – akkor káosz keletkezik. Egy kórusban viszont énekelhet egyidejűleg 5, 10, 50 ember különböző szövegeket, a hallgatók pedig az éneklés és zene harmonikus hatását élik át. Egy zenekarban vagy egy kórusban kötelesek vagyunk egymást hallgatni, egy beszélgetésben azonban nincsen ilyen kötelezettség. Ezért van az, hogy néhány ember beszélgetése oly gyakran fordul káoszba, értelmetlenségbe, amikor mindenki a saját „szövegét” énekl, és nem gondol a „kórus” egészére.

Vannak hangok, melyeket kívülről hallok. De létezik egy belső hang is, a lelkiismeret hangja. Ezt a hangot csak a nyugalom, az egyensúly állapotában lehet meghallani. A „meditáció” szó a latin „meditator” szóból ered, ami azt jelenti: elmélkedés, és a „medium” – közép szóval kapcsolatos. A közép: a koncentráció és egyensúly pontja. Amikor meditációval foglalkozom, kinyílik számomra a szellemi világ. Megláthatom és meghallhatom azt, amit korábban nem láttam és nem hallottam. Csak a nyugalom és egyensúly állapotában lehetséges komoly elmélkedés. A szenvedélyek vihára megfoszt engem a nyugalomtól és a józan gondolkodás képességétől.

A szociális művészetben megtörténhet az egyensúlyérzék és a hallásérzék „találkozója”. Akkor a beszélgetésben minden ember beszéde egyre zeneibbé válik, s minden beszélő és hallgató belső egyensúlya megerősödik. Akkor az emberek megtanulnak úgy beszélni, hogy hallgatni akarják őket, és úgy akarják hallgatni, hogy mindenki ki tudja mondani a saját legmeghittebb dolgát.

V. A BESZÉDÉRZÉK ÉS A SAJÁT-MOZGÁS ÉRZÉK

Számos megfigyelés létezik, amely szoros kapcsolatot bizonyít e két érzék között. Sok pedagógus tud a kezek finom motorikájának fejlődése és a gyermek beszédének fejlődése közötti kapcsolatról. Létezik a süketnémák jelbeszéde. Az olaszok gyorsan beszélnek és sokat gesztikulálnak, a finnek, svédek pedig nem beszélnek olyan gyorsan, és közben keveset gesztikulálnak. Maga a hangok kiejtése lehetetlen lenne a nyelv, a fogak, az ajkak állandó mozgása nélkül. Az orosz nyelvben sok kifejezés szól erről a kapcsolatról: „darálni mindenféle ostobaságot”, „alig mozog a nyelve”, „cserreg, mint a szarka”, „szóval sebezni”, „elakad a nyelv” stb. Ezek a fordulatok azokról a veszélyekről szólnak, melyek zavarják az embereket, hogy világosan és pontosan beszéljenek és kifejezzék gondolataikat. Túl lassú és túl gyors beszéd akkor keletkezik, amikor „alig mozog a nyelve” vagy „darál a nyelvével”. A nyelv mozgásának folyamata háttérbe szorítja a beszéd értelmét. Hiszen beszéd nem lehetséges a nyelv részvétele nélkül. Mellesleg az ősi szláv nyelvben a „nyelv” [„язык”] azt jelentette, hogy nép. A nyelv hordozója mindig az egész nép, nem pedig az egyes ember. Bármely nyelv ereje, kifejezőképessége, a világban való elterjedése a nép jellegétől, a szellemi és a fizikai világban való előrehaladásának fokától függ. Nem véletlen hogy az európai és a szláv nyelvekben sok fogalom az ősi Görögország és az ősi Róma kultúrájának öröksége. Az angol nyelv nemzetközileg való elfogadása a XX. században aligha lett volna lehetséges a Brit Birodalomnak és az USA-nak a XIX. és XX. századbeli külvilágban való mozgása nélkül.

Ha a saját-mozgás érzékbe belép a beszéd, akkor a mozgás egyre kifejezőbbé válik a pantomimban, a balettben, a táncban, az euritmiában. Az ember mozgása a figyelmes megfigyelő számára „mondhat” valamit az ember belső világáról. Ha a beszéd nem támaszkodik a beszélő saját mozgásának érzékére, akkor elveszíti a kifejezőképességét, erejét, akaratát irányultságát. Csak szavak, szavak és szavak maradnak...

VI. ÉLETÉRZÉK ÉS SZAGLÁSÉRZÉK

Miben különbözik az ágyásban termesztett paradicsom vagy uborka a melegházban termesztett növénytől? A külső alakjuk lehet szinte egyforma. De az élő paradicsom illatozik, a melegházi pedig nem, sőt az ízük is különbözik. Az élő különös módon illatozik. Sok emlős a jól fejlett szaglásérzéknek köszönhetően találja meg a táplálékot, a hazavezető utat, egymást. Néhány kutató arra a következtetésre jutott, hogy az emberek is szag alapján találják meg egymást a közös élethez, habár ezt maguk ritkán ismerik fel. Azt mondják: „felismerték egymást szagról” – egymásra találtak. Általában az ember az állattól még abban is különbözik, hogy meg tudja változtatni saját szagát. A medve medveszagú, a kutya kutyaszagú, a ló pedig lószagú. Csak az ember tudja megváltoztatni a természetes szagát, ha illatosított olajokat, parfümöket, alkoholt stb. használ. Van szaga (illata) a kisgyermeknek és van az öregembernek is. A józan embernek sosem ugyanolyan a szaga, mint az alkoholistának. Észrevehetjük, hogy az ittas embernél az alkohol szagával együtt gyakran megnövekszik az életérzés. „A részeg számára a tenger is csak térdig ér” – mondja a népi bölcsesség. Az ittas ember kezdetben olyan erős örömet tapasztal, amilyenrel józan állapotban ritkán találkozni. Az ittasság túlzott foka azonban elalváshoz vezet, amikor az ember már nem tud gondolkodni, és „saját” szagát, pontosabban alkoholszagot áraszt.

A különböző szagok észlelését a „kellemes”, „erős”, „bódító”, „izgató”, „kifinomult” szavak segítségével fejezzük ki. A szaglószer, az orr, az állatoknál és az embereknél nem véletlen, hogy elől található. Éppen az orr ad jelzést az állatoknak a veszélyről vagy a lehetséges zsákmányról. Az orr „kiszagolja” a közvetlen környezetet, orral „szélirányhoz igazodnak”, „orránál fogva vezetnek” (vagyis becsapják, csupán illatot ajánlanak a konkrét tárgy helyett), „az orrukkal maradnak” (vagyis megint csak illatot kapnak, nem pedig valami konkrét dolgot), „kíváncsisága miatt letépi az orrát”, hogy az ne

„szimatoljon” feleslegesen stb. Ezek a frazeológiai fordulatok arról tanúskodnak, hogy az orosz nyelvben jelen van annak a ténynek az értése, hogy az embernél az orr nemcsak a szaglással áll kapcsolatban, hanem az élet különböző oldalaiba való behatolás képességével is. Ha az ember mindenbe „beleüti az orrát”, akkor ez nem az orrát dugja különböző lyukakba, hanem kíváncsiságot tanúsít a világ, az élet iránt. Maguk ezek a szavak: „kiszagol”, „megszimatol”, „beleszagol” az élet belső, láthatatlan oldalára való behatolást jelenti. A szemek a felszínt, a külső dolgot látják, az orr pedig behatol a titkos, a rejtett területére.

Azok az emberek, akik életükben egyesíteni törekszenek az életérzék és a szaglászérzék, különös érzékenységgel rendelkeznek a csoportban, az osztályban, a dolgozói kollektívában létrejövő atmoszférával kapcsolatban. Még semmi sem vált nyilvánvalóvá, láthatóvá, az ilyen ember azonban „kiszagolja az orrával” a közeledő veszélyt vagy sikert. Az aromaterápia művészete éppen a szaglászérzék és az életérzék kapcsolatán alapul. Meghatározott szagok emelhetik az ember tónusát, izgathatják őt vagy nyugtathatják, altathatják. Sőt, mérgező anyagok halált idéznek elő, de például a szalmiákszesz visszahozza az ájult embert az életbe. A szociális művészet feladatává válhat ezen a területen az embercsoportok számára egyfajta atmoszféra megteremtése, s ennek a szeretet- és bizalom-atmoszférának a hosszú időn keresztüli megtartása. Akkor az élet a közösségben jó irányba kezd változni.

VII. ÉLETÉRZÉK ÉS GONDOLATÉRZÉK

Az életérzék mély belső érzésként lehet átélni. Örömet élek meg vagy depresszióba süllyedek, egészségesnek vagy betegnek érzem magam. Minden embernek saját sorsa és saját különleges életátélése van. A gondolatérzék a külvilághoz irányít minket, önmagunkról nagyon nehéz objektív módon és elfogulatlanul gondolkodni. Az életben az emberek általában gyakrabban gondolkodnak másokról, mások pedig őröla. Ennek köszönhetően lehetséges az emberek kölcsönös fejlődése. Mindenki megláthatja magát mások lelkének tükrében.

Ha a gondolatérzékbe bevisszük az életérzék, élő gondolkodás jön létre, melyről Rudolf Steiner gyakran beszél.

Az élő gondolkodásban olyan képek születnek, melyek táplálják a lelket. Az élő gondolkodás ellentéte a halott, absztrakt gondolkodás. Az absztrakt gondolkodásban tudományos fogalmak, szigorú szakkifejezések és merev logikai összefüggések uralkodnak, a világ pedig egy zárt rendszert alkot, amely az embertől függetlenül létezik. Az absztrakt gondolkodás alapja a külvilágbeli tapasztalat, kísérlet, a megismerő személyisége pedig nem jön számításba. Az élő gondolkodásban a fenomén feltárulása és a folyamat időben való kibontakozása történik. A megismerés kapcsolatban áll a megismerő szellemi növekedésével. Az „eleven elme”, a „teremtő gondolkodás”, az „élő módon való észlelés”, a „halott séma”, az „életképtelen idea, projekt”, a „terméketlen kísérlet” kifejezések arról tanúskodnak, hogy az orosz nyelvben jelen van az élő és halott gondolkodás megkülönböztetése.

Ha az életérzékbe behatol a gondolatérzék, elkezd az ember felismerni saját életét. Akkor a test élete háttérbe vonul, és felébred az emberben a lélek és a szellem. Elkezd gondolkodni az élet értelméről. Csak a gondolkodás képes értelmet adni az életnek. Gondolkodás nélkül az ember növényi-állati létezésre kényszerül célok, ideálok, alkotó keresések nélkül. Az élet értelmének kérdése először általában serdülőkorban merül fel. Ebben a korban a krízis oka általában az élet értelmének kérdésével kapcsolatos, melyre nem kap méltó választ a felnőttektől. Csak a felnőtt képes tapasztalatából eredően valamit elmesélni a serdülőnek, segíteni neki kiigazodni a modern kor káoszában. A fiatalok életük fő elhatározásait ebben a korban teszik.

VIII. LÁTÁSERZÉK ÉS GONDOLATÉRZÉK

„Ami a legfontosabb, az láthatatlan” – mondja a róka a kis hercegnek Saint-Exupery-nél. És kétségtelenül igaza van. De mégis mi az, amit csak szemekkel látunk? Színes foltokat, a tárgyak felületét, fényt és sötétséget. A nyelvben több szó van a látás folyamatának jelölésére: „tekinteni”, „nézni”, „látni”. Az orosz ember számára sem mindig érthető az ezek közötti különbség. Próbáljunk meg eligazodni ebben. Valakihez odafordulok, és azt mondom neki, „tekints csak ide” vagy „nézd meg”. Vethetem csak a pillantásomat a tárgyra, de figyelmesebben is tudom nézni. Vagyis a „nézni” egy aktívabb belső részvétel a látás folyamatában. A nyelv azonban nem teszi lehetővé, hogy azzal a paranccsal forduljunk a másik emberhez: „láss”. Az ószlávban igaz, ez lehetséges volt, emlékezzünk Puskinra: „Kelj fel, próféta, láss és hallj...”. A helyzet az, hogy meglátni valamit az ember csak önállóan, saját belső szabadságából tud. Két ember ugyanazt a képet nézi, de másként látják és írják le azt, két szemtanú a történetekre különböző tanúvallomást tesz. Miért? Mert a látás és előrelátás képessége az embernél akkor jelenik meg, amikor bekapcsolódik a gondolkodás munkája. Elkezdem látni a tárgyat vagy az embert a világgal való számtalan kapcsolatában.

Goethe beszélt Schillernek arról, hogy „látja az ideákat”, Schiller pedig láthatóan nem rendelkezett ilyen képességgel. Különböző kutatások bizonyítják, hogy a vak embernek nehéz megtanulni az absztrakt gondolkodást. Az, amit nem tud megérinteni, megkóstolni, megszagolni, lehet, hogy számára egyszerűen nem létezik, nem válik a megtapasztalása részévé. A látó emberek iránti bizalmából tudja meg a vak, hogy létezik a nap, a csillagok, a hegyek, stb. Amikor a látó ember azt kezdi leírni, amit nem látott, amiben nincsen tapasztalata, elkerülhetetlenül fantáziálni vagy hazudni kezd. A gyerekek ezt könnyen és ártalmatlanul teszik, a felnőttek pedig felelőtlen fantáziával nagy károkat tudnak előidézni. Emlékezzünk a pásztorról szóló példázatra, aki gyakran ijesztgette a parasztokat: „Farkasok, farkasok!”. Amikor pedig a farkasok valóban megjelentek, senki sem hitt neki.

A gondolatérzék egy bizonyos értelemben a látásérzék alapján fejlődik. A gondolkodásom segít nekem meglátni azt, amit korábban nem vettem észre. A modern ember az információinak 90%-át a látáson keresztül kapja. Ezért természetes, hogy az emberek többségénél a gondolkodás erősen kapcsolatos a látható valósággal. De ostobaság lenne azt állítani, hogy a valóság csak szemmel látható. Nem látom például az időt, de nem tudom nem számításba venni az idő múlását az életemben. Ha az ember megtanult gondolkodni az időben, akkor elkezdi látni, milyen motívumok állnak egyik vagy másik cselekedet, esemény, jelenség mögött. Megjelenik nála a tisztánlátás. Az orosz nyelvben sok kifejezés utal a látás és a gondolkodás kapcsolatára: „nézed a könyvet, de fügét látsz” (látás gondolkodás nélkül), „néz, mint borjú az új kapura”, „nem lát az orránál tovább” (a gondolkodás primitivitása), „keresztüllát”, „belső tekintet”, „értelmet látni valamiben”. Érdekes, hogy a nyelv arra utal, hogy az értelmet csak „meglátni” lehet, nem pedig megszagolni vagy megkóstolni. Ez a kifejezés hasonlít ahhoz, amit Goethe a saját képességéről mondott: „meglátni az ideát”. A látásérzék és gondolatérzék közötti kapcsolatok rámutatnak az ember és az emberiség fejlődési útjára a tisztánlátás felé. Jogosan reménykedünk, hogy eljön az idő, amikor hazudni értelmetlen lesz, mivel a hazugságot beszélő kinézete, hangsúlyja, gesztusai leleplezik őt. A tisztánlátó embert lehetetlen lesz szavakkal becsapni, észlelni fogja annak lényegét, ami a látható és a hallható mögött áll.

IX. LÁTÁSÉRZÉK ÉS SZAGLÁSÉRZÉK

Az ember a szagokat nem szemmel észleli. A szag orr általi észlelése azonban mélyíti a látásunkat. Mindenki számára ismert a kifejezés: „rontja a levegőt”. Azonban ez nem annyira kellemetlen azzal összehasonlítva, hogy az ember le tudja „rontani az ünnepi atmoszférát”. Ez gyakran megtörténik az egyes ember gorombasága, durvasága, butasága miatt. Vagyis az ember nem a legjobb módon nyilvánul meg mások körében. Láthatóvá válik az, ami azelőtt rejtetten élt a lelkében. A szavak, melyeket kiejt,

„bűzlenek”. Igaza van a költőnek, amikor ezt mondja: „És mint méhek a halott kaptárban, úgy bűzlenek a halott szavak”. Az emberek le is „ronthatják”, de „létre is hozhatnak” munkás, baráti, meleg atmoszférát. Az „atmoszféra” itt egy nagyon finom, szemmel gyakorlatilag nem észlelhető emberek közti kölcsönhatást jelent, amikor egymást félszavakból érzik és értik. Ez hasonlít a virágok finom illatára. Ilyen atmoszférát hoz létre például egy cigánykórus, egy jó zenekar, színészek a színpadon, stb.

Némely illatanyag képes az embernél illat általi bódulatot okozni. Egy másik valóságot, egy álmhoz hasonlót kezd látni. A bódító illat ingerel bennünket, és illúzióvilágba űz. Ezért annyira fontos megtanulni emberek csoportjában létrehozni és megtartani a munka vagy az ünnep közös atmoszféráját. Ehhez közös erőfeszítésekre van szükség.

X. TAPINTÁSÉRZÉK ÉS SAJÁT-MOZGÁS ÉRZÉK

A tapintásérzéknek köszönhetően az ember képes megtapasztalni saját fizikai testének határait. Gyakran találkozom kemény és puha, sima és érdes tárgyakkal a test és a külvilág határán. „Az ember tapintásérzék nélkül meg lenne fosztva az Isten-érzéstől” – írja Rudolf Steiner. Ha az ember meg tudja tapasztalni saját határait, akkor önmagát e határok között tudja észlelni, és nem oldódik fel a külvilág elemeiben. A tudat tevékenységének köszönhetően át tudom élni a fizikai test korlátozottságát és saját szellemem korlát nélküliségét. Mondhatjuk, hogy a tapintásérzéknek köszönhetően szilárd meggyőződéshez jutok abban, hogy körülöttem más tárgyak és emberek léteznek. Tamás apostol számára fontos volt, hogy „ujjait Krisztus sebeibe tegye”, hogy meggyőződhessen Feltámadásáról.

A tapintásérzék fejlődik, amikor az ember halad. A lábak a talaj különböző minőségeit érzik, a kezek – a tárgyak különböző minőségét, a test – az öltözködés különböző minőségét. Testem felülete mozgásban érintkezik más felületekkel. Néha az ilyen kontaktus fájdalmakhoz vezet, amikor erősen beleütközök valamibe, és fájdalmat kezdek érezni a testem egy meghatározott részében. Akkor a fájdalmamat kezdem „tapogatni”, nem a külvilágot. Ritkán sikerül megjegyeznünk a tapintási benyomásainkat, tovább emlékszünk a valamivel vagy valakivel való kontaktus fájdalmára. Az orosz nyelvben sok kifejezés az elsődleges tapintási benyomáshoz vezet vissza: „kemény jellem”, „puha ember”, „sokoldalú személyiség”, „egyenesen cselekedni”, „elmés fiatalember”, stb., Más kifejezések a tapintásérzék a határok megtapasztalásával kötik össze: „korlátozott ember”, „túllépni az illem határait”, „megismerési korlát”, „a megengedett határa” stb. Ha az emberben a tapintásérzék nem hatja át a mozgásérzék, akkor ez az ember önmaga állít fel korlátokat a tevékenységében, és nem tudja a határtalant befogadni.

Ha pedig a mozgásérzék nem kapcsolódik a tapintáshoz, akkor az ember nem a saját testében él, hanem a környezetében, a periférián, egy olyan területen, amely nem esik egybe a testének határaival. Így élnek a gyermekek 3 éves korukig a saját-mozgás érzékben, mely nincs áthatva a tapintással. A felnőtt embernek meg kell tanulnia egyrészt felismerni a határait, másrészt felemelkedni a határtalanhoz. Akkor a tapintáson keresztül el lehet jutni Isten megtapasztalásához. Emlékezzünk Ádámra, aki „bőrruhát” csak a Paradicsomból való kiűzés után kapott, elkezdte átélni saját határait és messzeségét Istentől.

XI. TAPINTÁSÉRZÉK ÉS HŐÉRZÉK

A tapintásérzékünk hőmérsékleti korlátok közé van szorítva. -50°C-nál és hidegebb hőmérsékletnél a kezünk és lábunk elveszíti érzékenységét. A fagyás a végtagokban a tapintásérzék teljes elvesztéséhez vezet. +50°C-nál és annál magasabb hőmérsékletnél a tapintás szintén megszűnik. Az erős égés megzavarja a tapintási képességünket. Bármilyen érintkezés a tárgyakkal és az emberekkel a testemre gyakorolt hőhatással kapcsolatos. Észlelem a víz hidegségét, mivel a testem hőmérséklete +36,6°C, a víz hőmérséklete pedig alacsonyabb. Bizonyos értelemben lehet azt mondani, hogy minden élőnek van

hőérzéke. Tavasszal, amikor melegít a nap, megjelennek a fákon a levelek, dalolnak a madarak, felébrednek a rovarok és az állatok a téli álmunkból. A melegvérű állatoknál egy viszonylagos függetlenség jelenik meg a külső hőmérséklettől. A legnagyobb függetlenséget a külső hőmérséklettől az ember éri el, a földön nincsen korlátozva az élőhelye, mint sok állatnak.

Miért nevezünk egyes embereket „hidegnek”, „hidegvérűnek”, másokat pedig „forrónak”? Itt már nem a test hőmérsékletéről van szó, hanem belső lelki minőségekről. Az emberek egymásnak nemcsak a fizikai, hanem a lelki hőjét is észlelni tudják. Ez annak köszönhető, hogy a tapintásérzék átadja a hőérzék, és túllép a bőrömön a térbe. Éppen ezért van az, hogy némely gyermeket és felnőttet bosszantja, ha kérdés nélkül elveszik a dolgaikat, ha felborítják a szobájukban a rendet, ha túl közel mennek hozzájuk. A tapintásuk a testük határán túlra ér, tapintásban szuperérzékenységgel rendelkeznek.

Ha az ember főleg hideg vagy meleg az életében, akkor nála a tapintás nem helyes módon alakult ki. Csak a tűz az a természetben, amely mindig meleg, és a jég, amely mindig hideg. Az embernek pedig meg kell tanulnia átmenni a hideg állapotból a melegbe és fordítva. Másként sem ő nem tudja helyes módon tapintani a többieket, sem a többiek nem tudják őt tapintani. Akkor az ilyen emberrel való találkozás állandó konfliktusokhoz, sértődésekhez, veszekedésekhez vezethet. A tapintásérzék hőérzék nélkül csak a felszín minőségét észleli. A hőérzék segít a felszín mögé, a mélybe „hatolni”. Különböző módokon lehet megérinteni a másik embert sőt a tárgyat is. A világon magasan értékelik a kézművességet a művészetben. Az ember keze átadja a hőjét az élettelen anyagnak, míg a gép erre nem képes. Ezért az igazi művészeti alkotásokat, melyek hordozzák az emberi kezek hőjét, nemcsak látni kívánjuk, hanem megérinteni is, megtapintani a formáját, értékelni az anyagát.

Az orosz nyelvben sok kifejezés írja le az ember belső állapotát hőélmény segítségével: „ég a türelmetlenségtől”, „ég a munkában”, „elhidegülni valaki irányában”, „kiveri a hideg”, „hideg fogadtatás”, „meleg fogadtatás”. Természetesen a meleg és a hideg elsődleges tapasztalatát a külvilágból kapjuk – a hó hideg, a tűz pedig forró. Ebben a tapasztalatban egyesül a hőérzék és a tapintásérzék. Az éretté válással azonban a hőérzék külső érzékből a melegnek és a hidegnek saját lelkünkben és más emberek lelkében való észlelésének belső képességévé válik. A forró ember inkább a szimpátiáiban él, a hideg pedig az antipátiáiban. A hőérzék segít egyensúlyt találni a szimpátiák és antipátiák között, és az emberekről és eseményekről elfogulatlan ítélethez jutni. Ehhez a tapintásérzékhez kell fordulni, és a valós tények „kemény talajára” állni. Önmagában a hőérzék gyakran izzó fantáziálásba vagy hideg absztrakciókba és sémákba vezet el bennünket.

* * *

A 12 érzék és a köztük lévő kapcsolat vizsgálatát lezárásaként szeretnék rámutatni az e területen való kutatás fontosságára. Az érzékek közt megmutatott kapcsolatok nem az egyedüli lehetségesek. Az orosz nyelv alátámasztja az ilyen kapcsolatok létezését és érthetőbbé tesz sok kifejezést, melyet a beszédben automatikusan, nem tudatosan használunk. Élő beszéd a gyermekeknél és a felnőtteknél nagyon gyakran jön létre az érzések megnyilvánulásaként. Csak fokozatosan tanuljuk meg a beszédünket úgy alakítani, hogy ne csak érzéseket fejezzon ki, hanem értelmet is. Az embernél minél fejlettebb a három legmagasabb érzék: a beszédérzék, gondolatérzék és Én-érzék, annál jelentősebbé és tudatosabbá vélik a beszéde, annál jobban megérti önmagát és másokat. A szociális művészet a három legmagasabb érzéknek az egyes emberekben való fejlődésén, és az ember lelkében az egyik érzéknek a másikkal való áthatásán alapszik. Hiszen az egyik érzéknek a másikkal való áthatása, a köztük való kapcsolatok kiépítése lehetetlen a tudat munkája nélkül. A tudati lélek korában meg kell tanulni nemcsak érezni az érzékelteket, hanem

tudatosítani is azokat. Akkor tudnak igazán fejlődni és átalakulni, az ember pedig egész élete folyamán fejlődésben marad. Csak ilyen módon lehet megoldani az emberek között létrejövő problémákat. A fejlődő ember túlnő a problémákon, és felemelkedik a közös alkotó tevékenységhez.

Rudolf Steiner nagyon gyakran beszél érzékfeletti tapasztalatról. Azt, hogy mit jelent ez a szó: „érzékfeletti”, nem olyan egyszerű megérteni. Van-e az érzékfeletti tapasztalatnak valamilyen köze a 12 érzékhez vagy nincsen? Kutatásunk megmutatja, hogy az egyik érzék másikkal való áthatása az érzékek új minőségéhez terel, és az érzékfeletti területére vezet be. Akkor az ember megtanulja látni nemcsak a fát, a követ, kutyát, hanem az „értelmet is látni”, nemcsak a tűz hőségét érezni, hanem a másik „forró szívét” is, nemcsak az étel ízét megkóstolni, hanem érezni az „élet ízét” is. Az érzékek csak érzékek maradnak, ha egymástól elválasztva élnek. Az érzékek az érzékfelettihez vezetnek, ha a megismerésben összekapcsolódnak és a beszédben kifejezésre jutnak.

2003. április-május

Fordítás alapja: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Books&go=page&pid=1404> Fordította: Rákos Éva